

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕДАКТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основи теорії і практики діяльності радянського редактора, закладені у працях В. І. Леніна, на кожному історичному етапі відповідно до нових умов дістають свій конкретний вияв і розвиток у настановах партії, повсякденній роботі редакторів і розробках теоретиків видавничої справи.

Матеріали XXVI з'їзду КПРС, постанова ЦК КПРС «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи», висловлювання керівників партії з цих питань [2] поставили перед працівниками книговидання ряд завдань по дальшому піднесенню рівня їх діяльності. Не дивно, що незважаючи на порівняно короткий час, який минув після з'їзду, видавці вже встигли практичними ділами відгукнутися на поставлені завдання, а на сторінках фахових видань з'явилися важливі проблемні публікації, присвячені ролі редактора видавництва в сучасних умовах [5, 6]. Не претендуючи на охоплення всієї проблеми, зупинимося на її основних питаннях.

Перше з них — це значення книги в теперішньому світі та її зв'язок з читачем. Відомо, що у привітанні гостям і учасникам виставки «Книга-75» Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР Л. І. Брежнев високо оцінив роль книги як могутнього знаряддя розвитку духовної і матеріальної культури людства [3, с. 335]. Партія відводить книзі важливу роль виховного, мобілізуючого та організуючого фактора у формуванні нової людини, в розвитку і примноженні матеріальних і духовних цінностей радянського суспільства.

У цих оцінках показано високу дійовість друкованого слова, коли воно досягає своєї адреси. «Вся ідейно-виховна робота, — сказав з трибуни XXVI з'їзду Л. І. Брежнев, — повинна вестись жваво і цікаво, без штампованих фраз і стандартного набору готових формул. Радянська людина — це освічена, культурна людина. І коли з нею починають говорити бездумною, казенною мовою, відбуваються загальними фразами замість конкретного зв'язку з життям, з реальними фактами, вона просто вимикає телевизор чи радіо, відкладає вбік газету» [1, с. 90]. Це стосується і книги. Зв'язок її з читачем, його практичними і психологічними

інтересами стає в наш час особливо відчутним і важливим, що змушує видавництва конкретно вирішувати питання цільового і читацького призначення, видання, виходячи в цій конкретизації далеко за рамки статистико-бібліографічної класифікації книг і побудованої на її основі класифікації творів і видань у підручниках і видавничих стандартах. Видання набирає оригінальності саме тоді, коли воно максимально відповідає потребам читача та його інтересам. Чималу роль відіграє вміння редактора виявити оптимально велику групу читачів, яким необхідний матеріал, з тим, щоб вчасно удосконалити первісний задум, внести корективи у тематику, її розробку і літературне оформлення.

У цьому реалізується призначення редактора не просто як літературного працівника видавництва, а як відповідальної перед партією, народом особи, що наділена значними повноваженнями у своїй справі.

Історичні рішення XXVI з'їзду КПРС, праці Л. І. Брежнєва з питань ідеологічної роботи визначають зміст всієї діяльності радянського книговидання. З них випливають і зрослі вимоги до творців книги: авторів і редакторів. Політичні та соціальні зміни в житті нашого суспільства збагачують інтереси і розширюють світогляд трудящих, зобов'язують книговидавців постійно удосконалювати редакційний процес.

У цих умовах наповнюється новим змістом діяльність центральної постаті книговидання — редактора. Робота редактора книги важить сьогодні аж ніяк не менше, ніж робота редактора газети — адже і той і другий особисто гарантують перед читачем соціальну вагомість кожного слова, причетність кожного рядка до великої справи комуністичного будівництва.

Сучасний редактор покликаний бути партійним літератором, свідомим своєї відповідальності перед народом за випуск у світ ідейно та естетично повноцінних книг. Яку б конкретну функцію не виконував він, — готував до друку художній твір, підручник, чи розповідь про передовий досвід, — кожна книга повинна збагачувати духовний світ читача, активізувати його суспільну діяльність.

Реалізація вимог, що пред'являються сьогодні до редактора видавництва, відбувається як складний багатоступінчатий процес, в якому мають взаємодіяти громадські та особисті виховні впливи, що формують повноцінного видавничого працівника.

У практиці прийнято ще подекуди вважати, що найважливішими серед виховних впливів, які мають стимулювати становлення і розвиток редактора, є професійно-спрямовуючі, розраховані на удосконалення літературної майстерності. Це в свою чергу акцентує індивідуальну роботу «над собою», вузьку спеціалізацію у певному тематично-проблемному напрямку, самопоглиблення, якщо доречно так сказати. Наслідком стає однобічність творчого прогресу редактора, недостатнє розуміння ним своєї суспільно-політичної місії, схвалення інколи до друку недосконалих або недостатньо опрацьованих книг.

Голова Держкомвидаву СРСР Б. І. Стукалін, торкаючись цього питання, наголосив на необхідності всіляко підтримувати редакторів, що проявляють принциповість, характер, вміють відстоювати партійно-естетичні оцінки та критерії [5].

Праця редактора за своєю природою є одночасно і творчою і виробничою діяльністю. Внаслідок цього вона поєднує колективний (суспільний) та індивідуальний аспекти. Виконуючи завдання замовника — суспільства, редактор як його представник здійснює індивідуальний за характером творчий акт підготовки тексту книги до сприйняття її читачем. Творчий аспект цього акту обмежений в часі та просторі потребами і регламентами виробничого процесу.

Індивідуальне діалектично поєднується, таким чином, у редакторській праці з колективним, творче начало зв'язане діалектичними зв'язками з виробничим.

І все ж в ієрархічній розстановці складників роботи книговидавця пріоритет належить колективному, суспільному її аспекту. Марксизм учить, що лише в колективі індивід дістає змогу для всебічного розвитку його здібностей. Генератором виховних впливів, за допомогою яких суспільство реалізує свої вимоги до редактора і до книги, є виробничо-творчий колектив видавництва, насамперед його громадські організації. Робота над собою, індивідуальне самовдосконалення творчого працівника книговидання, хоч і немаловажний, але все же додатковий, допоміжний елемент у цій справі. Чим змістовніше, яскравіше, насиченіше громадсько-політичне і виробничо-творче життя редакційного колективу, тим сприятливіші умови для всебічного розвитку, піднесення загальної та професійної культури кожного члена колективу, тим ефективніший і якісніший його внесок у загальну справу.

У видавництві «Радянська школа», наприклад, успішно діє комплексна система управління ідейно-виховним процесом в колективі. Організації та служби, які раніше самостійно проводили ті чи інші заходи, об'єднали свої зусилля, виробили найбільш ефективні форми та методи партійно-політичного навчання й економічної освіти, масово-політичної, культурно-освітньої та спортивно-масової роботи.

Зараз, коли розгорнулося вивчення матеріалів і документів XXVI з'їзду партії, цінним є те, що політичне навчання разом з поглибленням ідейного змісту характеризується пошуками нових форм, прагненням, щоб кожне заняття було цікавим, яскравим, переконливим, насиченим фактами та прикладами з сучасного життя, щоб у його ході відбувалось розширення світогляду та ідейно-політичне загартування кадрів. Тим самим у передових видавництвах республіки перетворюють у дійсність, висловлену Л. І. Брежневим на XXVI з'їзді партії вимогу про необхідність перебудови багатьох ділянок і сфер ідеологічної роботи, пошуків таких її форм, які б відповідали сучасним запитам і потребам радянських людей [1, с. 90].

Маючи спільні з іншими видами ідеологічної роботи основні

риси, праця редактора лишається, безперечно, специфічно фаховою діяльністю. І настанови партії реалізуються в цій діяльності у безпосередньому зв'язку з її специфікою.

Істотних особливостей набирає і власне творчий аспект редакторської праці. До нього безпосередньо ставляться вимоги конкретності та науковості, високої ідейності та партійної принциповості, переконливості і змістовності. Цілком справедливо на сторінках преси висловлюється думка про шкідливість та необгрунтованість уявлень, що редактор — це літературний правщик, охоронець орфографії та пунктуації [7]. М. Шишигін слушно називає редактора конструктором книги. Не випадково і в збірнику «Редактор и книга» все більше місця займає проблема структури видань.

Важливе значення для редактора мають партійні ідеї про економність економіки та про вирішальне значення кінцевих результатів виробництва для оцінки його ефективності. Кінцевим результатом видавничої діяльності є суспільна, народногосподарська ефективність випуску видання. І якщо неприпустимим є вихід видань, не потрібних читачеві (наприклад, інструкції про використання поштової скриньки, про що писала «Правда»), то невиправданою є й економія на використанні шрифтів, виділень, елементів оформлення, покажчиків, навіть на обсязі видання, якщо це заважає кінцевій меті — задоволенню практичних і духовних інтересів читача, забезпеченню нормального сприйняття тексту або засвоєнню інформації.

Поряд з безперечно важливою внутрішньо-видавничою ефективністю, яка вимірюється витратами коштів і часу на досягнення певних вартісних результатів, все більшого значення набуває здійснення повноцінного інформування і виховання читача при мінімальних витратах ним часу і оптимальних для того чи іншого випадку розумових зусиллях.

У зв'язку з цим є підстави виділити три види ефективності у зовнішньо-спрямованій діяльності видавництва: 1) досягнення певних результатів у тій чи іншій сфері життя і діяльності суспільства чи його окремої галузі; 2) вплив на формування суспільної свідомості, громадської думки; 3) вплив на свідомість конкретних груп читачів, конкретного читача.

Легко помітити, що перше і друге, хоч і важливіше за окремо взяте третє, впливає безпосередньо з нього, з тієї передумови, що читач не відкладе байдуже вбік книгу.

Звідси особливого значення набувають питання форми. Як вказується у партійних документах істотним недоліком, що знижує якість виховної роботи, применшує її вплив, є формалізм, схильність до словесної тріскотні, усякого роду пропагандистських штампів, сірий, «казенний» стиль матеріалів, багаторазове механічне повторювання загальних істин замість їх творчого осмислювання тощо. Все це слід рішуче усувати з практики.

Питання форми та змісту взаємозв'язані. Для редактора в роботі над стилем і мовою набуває неабиякого значення розуміння

структурних особливостей твору — способу розвитку теми [4, с. 289], наукознавчий та літературознавчий, мистецький підхід до стилю як способу відображення дійсності відповідно до способу мислення автора та сфери свідомості читача, до якої адресоване видання.

Вимога компетентності працівника, висловлена в Матеріалах XXVI з'їзду КПРС, змушує ще раз задуматися над тим, у чому сьогодні виявляється компетентність редактора видавництва.

На перше місце слід поставити те, без чого неможлива компетентність редактора навіть при наявності усіх ознак професійності. Йдеться про партійний підхід до справи, ідеологічну зрілість. Друге — це знання тієї сфери, галузі суспільної діяльності, для якої він працює, розуміння технічної, наукової та інших видів політики партії у цій галузі. Далі йдуть питання фахової компетенції, поза якими не мислиться видавнича діяльність: розуміння законів розвитку інформаційних ситуацій потрібне при тематичному плануванні і визначенні структур видань і творів; розуміння закономірностей становлення та впливу на читача структури творів, важливе для правильного визначення і рекомендації авторам структур видань або шляхів їх удосконалення; фахова культура, пов'язана з мовною, бібліографічною та технологічною грамотністю, знанням видавничих стандартів і творчим їх застосуванням. Цей перелік не має на меті підмінити той великий список дисциплін, який зафіксований у навчальних планах, професіограмах та підручниках для вузів, що готують редакторів. Йшлося лише про те, що видається сьогодні особливо важливим. Незалежно від того, чи відбувається підготовка редактора в інституті, чи він підвищує кваліфікацію на курсах, чи формується професійно на роботі у видавництві, згадані три напрями мають бути на першому плані.

Важливе місце у фаховій підготовці редактора має зайняти й передовий досвід книговидавців соціалістичних країн, для вивчення і осмислення якого широкий простір відкрило проведення книжкових виставок-ярмарок.

В «Основних напрямах економічного і соціального розвитку СРСР на 1981—1985 роки і на період до 1990 року» передбачено дальший розвиток комплексних систем управління якістю продукції. Діяльність сучасного редактора має прямий зв'язок з цими системами, оскільки вони запроваджуються і у видавництвах. Ініціатором створення першої з них стало видавниче об'єднання «Вища школа», і зокрема його видавництво при Львівському державному університеті ім. І. Я. Франка. Тут функціонує і набирає силу комплексна система управління якістю видавничої діяльності. Ця система стосовно до редакційно-видавничого процесу має всеосяжний характер і механізм її дії спрямований на комплексне розв'язання проблем політичного, трудового та морального виховання книговидавців.

Важливе значення має те, що суб'єктом управління в цій сис-

темі є весь колектив, а це зумовлює включення в управляючий вплив кожного працівника, що істотно підвищує його відповідальність за ефективність і якість не лише своєї праці, а й праці редакції, підрозділів і служб видавництва в цілому.

Об'єктом управляючого впливу в системі є творчо-виробничі процеси і включені в них люди: структура й організація роботи видавництва, кількісні та якісні показники авторського корпусу та редакторського персоналу, форми, методи, прийоми літературно-видавничої роботи, організація соціалістичного змагання в колективі.

Таким чином, член колективу, коли розглядати його як представника організації, яка реалізує функції управління (партійна, комсомольська, профспілкова організації, адміністрація тощо), включений в суб'єкт управління. Коли ж розглядати його як ланку, елемент процесу видавничої діяльності, то він є складовою частиною об'єкту управління. Цим забезпечується демократизм управління якістю видавничої діяльності, реалізація колективом своєї функції вихователя індивіда, гаранта можливостей розвитку його талантів, науково обгрунтованого підвищення професійної кваліфікації.

Досвід передових видавництв республіки переконливо свідчить: добре налагоджена ідеологічна, політико-виховна робота в колективі, впровадження наукової організації праці, дійове соціалістичне змагання дістають, у кінцевому підсумку, матеріальне втілення в актуальній, корисній, потрібній суспільству книзі.

Задовольнити сучасні вимоги здатний сьогодні лише той видавничий колектив, працівники якого творчо оволоділи марксистсько-ленінським ученням, а комуністичні ідеали і принципи зробили основою життєвої позиції. Досягнути цього в наші дні можна лише при систематизації, координації та інтеграції виховних впливів, спрямованих на піднесення рівня свідомості членів колективу, їх загальної та фахової культури.

Партія на своєму XXVI з'їзді поставила перед радянськими книговидавцями серйозні і відповідальні завдання. Виконання їх вимагає глибокої уваги до всіх ланок і підсистем книговидавничої галузі, зокрема аналізу і розв'язання сучасних проблем редакторської діяльності.

У рапорті Держкомвидаву СРСР з'їздові партії говорилося, що видавці, поліграфісти, розповсюджувачі книги добре усвідомлюють свою високу відповідальність за доручену справу, сповнені рішучості наполегливо добиватися дальшого піднесення ідейного рівня і дійовості літератури, її ролі у розв'язанні завдань комуністичного будівництва. Книговидавнича наука покликана всемірно допомагати їм у цій благородній справі.

Список літератури: 1. Матеріали XXVI з'їзду КПРС. — К.: Політвидав України, 1981. 2. О дальнейшем улучшении идеологической, политико-воспитательной работы. — М.: Политиздат, 1981. 3. *Брежнев Л. І.* Ленінським курсом.

т. 5. — К.: Політвидав України, 1976. 4. Ленин — журналист и редактор. — М.: Политиздат, 1961. 5. Материалы Всесоюзного актива книгоиздателей. — Книжное обозрение, 1981, 3. IV. 6. *Шишигин М.* Литературный правщик или конструктор? — В мире книг, 1981, № 8.

Editorship problems are discussed in light of the XXVI Congress of CPSU decisions.

Стаття надійшла в редколегію 5 жовтня 1981 року
